

DIE VERHOUDING TUSSEN VERBOND EN KONINKRYK BY PAULUS — 'N TERREINVERKENNING

In die Gereformeerde teologiese besinning sedert die reformatie, het beide die verbond en die koninkryk 'n belangrike plek ingeneem. Reeds Calvyn het baie sterk met die verbondsgedagte geopereer — sodanig so dat hy die band van die verbond as die eenheidsband tussen die Ou en Nuwe Testament gesien het.¹ Terselfdertyd het die „Koninkryk van God” duidelike taal gespreek in die „sola Deo gloria” wat een van die grondpilare van sy teologie was.²

Aanvanklik is daar nie juis 'n spanning tussen die begrippe gesien nie, alhoewel die aksent tog, onder die invloed van die „Föderale” teologie van Cocceius, 'n raps sterker op die verbondsidee geval het. In Dogmatiese kringe is die verbond mettertyd al hoe meer in die sentrum van die teologie geplaas. Met die opbloeï van die Skrifstudie en die ontwikkeling van die Nieu-Testamentiese en Ou-Testamentiese wetenskappe, veral die Openbaringsgeskiedenis, het die oë steeds meer oopgegaan vir die koninkryk as die beheersende motief in die Skrif.³

Hiermee het egter 'n mate van 'n spanning ontstaan tussen die meer Dogmatiese benadering en die meer Eksegetiese en Openbaringshistoriese benaderinge in die Gereformeerde teologie.

In sy dissertasie oor die Koninkryk van God by Paulus, het H. J. Westerink reeds in 1937 verwys na die mate van spanning wat daar bestaan en die probleem van die verhouding tussen *ραδιχεια* en *διαθηκη*, en dit aangedui as 'n terrein vir verdere ondersoek.⁴ In 'n referaat wat prof. B. Holwerda voor die G.J.L.O. gehou het te Groningen op 16 Maart 1940, verwys hy ook na die heersende spanning tussen die koninkryk en die verbond in die teologie.⁵

Vanuit dieselfde spanningsagtergrond is die referaat wat H. N. Ridderbos voor die predikantekonferensie in Junie 1942 gelewer het oor „Verbond en koninkryk Gods” te verstaan.⁶

Tot op hede is die probleem van die verhouding tussen verbond en koninkryk nog nie op 'n deurtastende wetenskaplik-eksegetiese wyse ondersoek nie. Steeds bestaan daar 'n mate van spanning tussen die twee benaderings. Hiervan getuig ook weer die bespreking na 'n referaat wat dr. Schrotenboer verlede jaar voor die G.T.V. van Potchefstroom gelewer het.

Siedaar — die verantwoording vir hierdie stuk. Tog moet ons hierdie stuk ook met 'n belydenis aanpak. Ook hier word nie 'n weldeurdagte wetenskaplike deurskouing van die probleem gegee nie. Ons sal alleen trag om enkele punte aan te toon in die briewe van Paulus waaruit die eventuele oplossing van die spanning moontlik gevind kan word.

1. Die verhouding tussen verbond en koninkryk in die Ou Testament

1.1. Die verhouding besien vanuit die verbond

Oor die verbond „berif” in die Ou Testament is reeds baie ge-

publiseer en steeds kry die stroom literatuur oor die verbond, sy verhouding tot die buite-Bybelse verbonde, die kultuurhistoriese agtergrond en argeologiese „Sitz im Leben” van die verbond, geen einde nie.⁷

Die geweldige belang van die verbond in die Ou Testament lyk reeds duidelik as daarop gelet word dat die woord „berit” volgens die konkordansie van Mandelkern⁸ 287 keer in die Ou Testament voorkom. Natuurlik is al die tekste waar die woord voorkom, nie van direkte belang vir ’n primêre eksegetiese ondersoek na die betekenis van die verbond in die Ou Testament nie, maar tog bly die feit dat ’n mens byna op elke bladsy van die Ou Testament die verbond sien, van groot belang.

In die Ou Testament word die woord „verbond” in twee hoofgroepe verdeel.⁹ Aan die een kant is daar die verbond wat uitdrukking gee aan die hegte gemeenskapsband tussen Jahwe en die mens en aan die ander kant is daar dié verbond wat ’n half wetlike, half godsdienstige vorm van gemeenskap tussen mense realiseer.¹⁰

By die verbond tussen mense is die verbond tussen Dawid en Jonathan ’n goeie voorbeeld. Om aan die gemeenskap wat reeds tussen hulle bestaan het, ’n hegte fondament en band te gee, is die verbond gesluit. Deur die verbondsluiting het hulle as ’t ware broers geword van een vlees en bloed en so is ’n konsekwente wetlike situasie geskep. Dit gee ’n totaliteit, „shalôm” wat nou net so min verbreek of verander kan word as bloedverwantskap. Omdat die lede van die verbond mekaar voortaan as broers bejeën, word die verwantskap onveranderlik, permant „berit olām” en gee dus die hoogste eise — in ’n wetlike sin — van verantwoordelikheid aan die lede.

Alhoewel daar sekere trekke is, wat in die verbond van God met die mens voorkom, wat ooreenstem met die intermenslike verbonde, is die verbond van God met sy volk tog van oorsprong, radikaal anders.

Die kardinale onderskeid lê daarin dat die verbond van God met sy volk ’n verbond is in die styl van die Hetitiese vasalverbonde wat gewoonlik tussen ’n meerderheids- en ’n minderheidsparty gesluit is. Dit word ’n soewereiniteitsverbond genoem. Net so ontstaan God se verbond met sy volk nie deur ’n soort van godsdiensevenevolusie nie. Met die instelling van die verbond is God self as die „Meerderheidsparty” in die eerste plek die „prima causa”.

In die verbond tussen God en mense tree die wederkerigheid duidelik op die agtergrond; sowel ten opsigte van die verbondsluiting as ten opsigte van die verbondsverkeer val alle nadruk op die spreke en handele van Jahwe.¹¹

Tog val die element van „Gegenseitigheid” nie heeltemal weg nie. By die sluiting van die verbond is daar natuurlik geen sprake van wedersydse verpligtinge oplê nie. In die eensydige verpligtingoplegging van God, verplig God, vrymagtig Homself sowel as die ander. Juis omdat God Homself verplig, sowel as die ander party van die verbond, ken die verbondsverhouding tussen God en mens wel

deeglik wedersydse verpligtinge: Jeens sy bondgenoot neem God soewereine verpligtinge op Homself en gee Hy genadiglik verbondsregte, maar van sy bondgenoot eis God ook regte en lê verbondsverpligtinge op.

Die wetlike sy — verpligtinge en eise van die verbond — beslaan egter nooit die hoofinhoud van die verbond nie. Die basiese gedagte is die van die verlossing, naamlik dat God sy bondgenoot plaas in 'n staat van „sjalom”. Daarom kom dit dwarsdeur die Ou Testament soos 'n refrein: „Ek sal vir jou 'n God wees en jy sal vir My 'n volk wees”. Die gemeenskapsgedagte staan sterk op die voorgrond.

Tog is die gemeenskap nie 'n doel op sigself nie, maar dit is juis 'n soort van voorlopige realisering van die eskatologiese Koningsheerskappy van God binne die kader van die verbond!

In hierdie verband word so dikwels verwys na die volk as 'n koninkryk van priesters, bv. Ex. 19 : 5 en 6.

Die begrip „Koninkryk van priesters” moet verstaan word teen die agtergrond van die soewereiniteitsverbonde wat tussen vasalstate gesluit is. Die grootvors van die oorheersende staat sluit 'n verbond met die vasalstaat onder sy regering met die doel om sy eie heerskappy te handhaaf en sy koninkryk uit te bou.¹² So is die doel van die verbond dan die koninkryk. Hierdie gedagtegang word veral in die Sinaitiese verbond raakgesien.¹³

Vanuit laasgenoemde verbond gesien is die verhouding tussen verbond en koninkryk dus simplisties so raak te sien. Die doel van die verbond is die koninkryk.

Soos verder aan die lig sal kom, moet ons hier reeds vooruitgryp op die feit dat die koninkryk veral te doen het, nie met die ryk nie, maar met die koningsheerskappy van God. Die koninkryk is dus nie net 'n objektiewe grootheid nie, maar bestaan in die realisering van *Jahwe se koningsheerskappy deur die verbondsgemeenskap* met sy volk.

Vanuit hierdie gemeenskapsgedagte is die stelling van H. N. Ridderbos in verband met die relasie tussen verbond en koninkryk dus heeltemal juis. „De openbaring aangaande het Verbond en Koninkrijk Gods beskryft op tweevoudige wyse de realisering van het goddelijke heilswerk in de historie”.¹⁴

Die teokratiese gedagte dat God koning is, word ook baie nou betrek by die verbond. Daar is hier 'n heel natuurlike organiese, soepele relasie tussen die verbond en die koninkryk in die sin dat die verbond wat God met sy volk sluit, net so wel 'n koninklike verbond genoem kan word.¹⁵

1.2. Die verhouding besien vanuit die koninkryk

Die uitdrukking: „Die koninkryk van God” word nie so eksplisiet in die Ou Testament gevind nie. Tog lê die idee daarvan in die hele Ou-Testamentiese Godsopenbaring en geloofsverwagting verborge.¹⁶

Die Ou Testament ken 'n algemene en besondere koningskap van Jahwe. Aan die een kant is Jahwe koning oor die ganse skepping, die hemel, aarde en al die volke van die hele aarde, maar aan die

ander kant word met die mālkuṭ van Jahwe die besondere verhouding tussen die Here en Israel aangedui. Van laasgenoemde beweer Ridderbos¹⁷ tereg: „Dit is hetgeen later in bizondere zin de theocratie genoemd word, welke in het Oude Testament veelzins samenvalt met Gods Verbond”.

Vanuit die koninkryk in die Ou Testament besien, is daar ook 'n eskatologiese korrelasie tussen verbond en koninkryk.

Die eskatologiese verwagting, vanuit die koninkryk besien, sentreer rondom die verwagting dat Jahwe hom in volle luister as koning sal openbaar en handhaaf. Die gedagte van die komende koningskap van God vind 'n mens veral in die latere boeke van die Ou Testament, met name in die profete. Dit hang nou saam met die nasionale lewe van Israel. In die tyd waarin Israel se volksbestaan al meer insink en die wêreldmagte dreig om Israel te verpletter, ontstaan daar 'n mate van spanning tussen die geopenbaarde koningskap van God en die feitelike ontwikkeling van die geskiedenis. Hierdie spanning word opgelos in dit wat die profete aangaande die komende koningskap openbaar. Hierdie toekomsverwagting het so 'n prominente betekenis binne die kader van die profetiese Godsopenbaring, dat dit as die sentrum van heel die Ou-Testamentiese heilsbeloftes bestempel kan word.¹⁸

Hierdie belofte van die komende koning uit die saad van Dawid wat Israel weer as volk sal herstel en die Here sal laat troon in Jerusalem word telkens as 't ware bekragtig en as onteenseglik waar gemaak deur dit vas te bind aan die verbondsbeloftes.¹⁹

Op grond hiervan kan ons dan aflei dat *die koninkryk in sy eskatologiese hoedanigheid die inhoud is van die verbondsbeloftes*.

2. Die verhouding in die evangelies

2.1. Besien vanuit die verbond

In die sinoptiese evangelies word die verbond (veral by Lukas) in die tradisionele sin van die verklaring van God se wil aangaande die toekomstige verlossing, belofte en eise gebruik. Tiperend is die woorde van L. Goppeld: „Als solcher ist die *διαθηκη* eine gnädige Verfügung Gottes, durch die er den Menschen seine Gemeinschaft skenkt, also eine Heilsordnung”.²⁰

Die Ou-Testamentiese gemeenskapsgedagte vind dus hier sy voortgang en so is die *verbond dus reeds 'n realisering van die koningsheerskappy deur die gemeenskap met God*.

Baie belangrik is in die evangelies die verwysing van Jesus na die nagmaalsbeker as die *καινη διαθηκη*. Volgens Behm,²¹ verwys Jesus hier na die eskatologiese beloftes van die nuwe verbond soos wat dit saamgetrek is in Jer. 31 : 31—33. Jesus moet die nuwe dekreet wat God gepubliseer het, uitvoer met sy dood, om die verhouding tussen God en mens te herstel. Sy dood wat deur die nagmaalsbeker gerepresenteer word, is die instelling van 'n nuwe orde. Dit lei onteenseglik duidelik tot die gevolgtrekking: „*The καινη διαθηκη is a correlative of the βασιλεια του θεου*”.²²

Hiermee word die stelling van Ridderbos weer in herinnering

geroep.²³ Dit is duidelik dat die verbond en die koninkryk 'n tweevoudige realisering is van dieselfde heilswerk van God in die geskiedenis.

Reeds met die geboorte van Christus word deur Lukas daarop gesinspeel dat die teokratiese verbondsbelofte aan Israel met hierdie geboorte sy vervulling vind. *Christus se geboorte is tegelyk die koms van die koninkryk en die vervulling van die verbond.*²⁴

In Jesus se prediking aangaande die koninkryk word steeds beklemtoon dat die heil wat Christus skenk, en die gemeenskap met Hom, gekwalifiseer word deur die verbond wat God met Israel opgerig het. Die verhouding tussen God en Israel ontvang egter 'n diepere bepaling of dimensie. Die „kinders van die koninkryk” as aanduiding van die etniese Israel, word nou verstaan in die nuwe sin van die „goeie saad”.

Soos wat die koninkryk ook in die Ou Testament die inhoud van die verbond is, is dit ook hier die geval, maar hier word die eksplisiete reduksie van die Ou-Testamentiese profete benadruk: Alleen die wat die prediking van die koninkryk glo, word die heil daarvan deelagtig en is metterdaad verbondskinders.

2.2. Die verhouding besien vanuit die koninkryk

Die koninkryk van God in die evangelies beteken veral drie dinge:

1. Dat God koning is, en dat Hy regeer. (Belangrikste aspek).
2. Die gebied waaroor Hy Koning is, die magsfeer, die burgers van die koninkryk.
3. Die vrugte, die gevolge, die seëninge van sy heerskappy, soos vrede, saligheid, geregtigheid, heerlikheid.²⁵

Vir die verhouding tussen verbond en koninkryk wil ons veral by die eerste aspek aansluit.²⁶

Die regering, die koningsheerskappy, van God het 'n tweevoudige inhoud, naamlik verlossing en gerig. Die verlossing lê in die gedagte dat God sy koningsgeregtigheid gestand doen aan die wat as sy volk hulle vertrou op Hom stel. Die gerig kom voort uit die gedagte dat God sy koninklike wil handhaaf teenoor die wat dit wil weerstaan.

Hierdie aspekte van gerig en verlossing kom reeds duidelik by Johannes die Doper in sy prediking van die koninkryk na vore. Johannes eis bekering met die oog op die gerig van die koninkryk wat naby is. Hierby kon niemand hom beroep op sy vleeslike afkoms van Abraham nie, maar hy wat die godsgerig wil ontkom, moet werke voortbring wat by die bekering pas.

Hierdie teosentriese karakter van die koninkryk kom ook voor in die prediking van Jesus. Jesus is naamlik op aarde om die wil van sy Vader te doen. Hy bid „Laat u koninkryk kom” en dit word voorafgegaan deur die bede dat God se Naam geheilig (geëerbiedig) word en dat sy wil op aarde volbring sal word.

So besien, konstateer Ridderbos, is die idee van die koninkryk „in se” ruimer en universeler as die van God se verbond.²⁷ By die verbond word alles gekonsentreer op die besondere band wat daar

tussen die Here en sy volk bestaan, terwyl die koninkryk die meeste kere gesien word as die allesomvattende koningsheerskappy van God.

'n Kritiese vraag aan Ridderbos ten opsigte hiervan, sou wees of die koninkryk dan nie juis gerealiseer word deur die gemeenskap tussen God en sy volk, die burgers van die koninkryk nie? Loop 'n mens nie die gevaar om die koninkryk en God se koningsheerskappy te verobjektiveer nie?

3. Die verbond by Paulus

3.1. *Hoof trekke*

Dit is duidelik dat daar in die briewe van Paulus, met betrekking tot die verbond, dieselfde lyne na vore tree as wat in die evangelies geopenbaar word. Die gemeenskapsgedagte in die verbond kom duidelik na vore. Dit blyk reeds duidelik uit die instellingswoorde van die nagmaal wat Paulus in 1 Kor. 11 gebruik.²⁸ Die nagmaal is naamlik 'n gemeenskapsmaal.

Dit is egter duidelik dat Paulus baie meer eksplisiet die lyn van die verbond met Abraham en sy saad (Israel), deurtrek na die universele kerk, as die ware, egte, regte, volkome Israel.²⁹

Paulus wou baie duidelik aantoon dat God ewig getrou is aan sy verbond, en dat die lyn wat by Abraham begin het, deurgaans, en dat die volk Israel nooit verwerp is nie.³⁰ Die oplossing van die probleem lê dan daarin dat die verkryging van die verbondsbeloftes nie berus op vleeslike nakomelingskap van Abraham nie, maar wel op die geloof in Jesus Christus en sy uitverkiesende genade.³¹

Op verskillende maniere kom hierdie gedagtes in Paulus se prediking na vore. By die bepaling oor wie die „saad van Abraham” is; is dit „nie alleen die wat uit die wet is nie, maar ook die wat uit die geloof van Abraham is...” (Rom. 4 : 16). Dit is naamlik die wat aan Christus behoort, want „En as julle aan Christus behoort, dan is julle die nageslag van Abraham en volgens die belofte erfgename” (Gal. 3 : 29). Juis daarom is nie, „Hy 'n Jood wat dit in die openbaar is nie, en nie dit is besnydenis wat dit in die openbaar in die vlees is nie, maar hy is 'n Jood wat dit in die verborgene is, en besnydenis is die van die hart in die gees, nie na die letter nie” (Rom. 2 : 28, 29).

Hier sluit Paulus dus aan by die lyn van die nuwe verbond wat uitloop op die kerk as volk van God. Juis daarom noem hy homself 'n dienaar van die nuwe verbond.³² Hier blyk duidelik watter sentrale plek die nuwe verbond inneem in die prediking van Paulus.³³ Die nuwe verbond gee die wesensbepaling van die Nieu-Testamentiese kerk.

Al die beloftes van die verbond en spesifiek die van die nuwe verbond volgens Jer. 31 : 33 en verder word nou vervul in die Nieu-Testamentiese kerk. Daarom kan Paulus heel die ryk-geskakeerde benoeming van Israel as volk van God in allerlei variasies op die Christelike gemeente toepas.

Een van die beloftes is dan ook juis om erfgenaam te mag wees van die koninkryk van God (Kol. 1 : 12; 1 Kor. 6 : 9, 10; 15 : 50; Gal. 5 : 21).

Vanuit hierdie kort oorsig kan voorlopig die volgende konklusies gemaak word:

1. Net soos in die Ou Testament en by die evangelies is *die koninkryk die doel van die verbond* en vorm *die totale inhoud van die verbondsbeloftes*.
2. Omdat Paulus die verbond so sterk deurtrek na die Nieu-Testamentiese kerk, sou daar 'n belangrike *korrelasie* kon wees *tussen die verhouding tussen kerk en koninkryk, en verbond en koninkryk*.

3.2. Die koninkryk by Paulus — hooftrekke

Paulus se prediking aangaande die koninkryk van God stem saaklik ooreen met die prediking van Jesus volgens die evangelies.³⁴ Alhoewel die woord „koninkryk van die hemele” nie so 'n sentrale plek inneem in die prediking van Paulus nie, is dit duidelik dat die koms van die koninkryk as die sentrum van God se weg deur die wêreldgeskiedenis³⁵ ook die groot beheersende motief is van Paulus se prediking.

Paulus ontvang die koninkryk.³⁶ Hy gee die implikasies van die feit dat die koninkryk van God in Christus as die Seun van God gekom het en weer sal kom.³⁷

Vra 'n mens wat is nou, baie kort saamgevat, die inhoud van die koninkryk van God volgens Paulus, dan gee Paulus self 'n antwoord, onder andere in Rom. 14 : 17: „Want die koninkryk van God is nie in spys en drank nie, maar geregtigheid en vrede en blydschap in die Heilige Gees”.

Die verband van hierdie vers is die gesprek oor die Christelike vryheid en die betekenis daarvan by die eet van sekere soorte voedsel veral met die oog op die „swak” broeders wie se gewete by die eet van „onrein” voedsel verkrag word.

Paulus wil dat ten alle koste die vrede bewaar word en daar nie onnodig tweedrag, verskeuring en rusie in die gemeente ontstaan nie. Om dit te bereik sal sekere elemente van die vryheid vrywilliglik afgelê moet word.³⁸

Die motivering vir hierdie najaging van vrede lê in die aangehaalde vers.³⁹ Paulus gee dus hier met betrekking tot horisontale, etiese probleme 'n vertikale, koninkryksgerigte, motivering. Dit het weer by die mens 'n vertikale en daarvanaf uit 'n horisontale implikasie.⁴⁰

In hierdie verband ontvang die *δικαιοσυνη* die *ειρηνη* en die *χαρα* as inhoudelike kwaliteite van die *βασιλεια του θεου* besondere nadruk. *δικαιοσυνη* het hier te doen met 'n verhouding — om in die regte verhouding tot God te staan laat jou ook in die regte verhouding tot jou medemens staan. Dit lei reeds na *ειρηνη* wat in sy verbinding met die „sjalom” van die Ou Testament van oudsher af die inhoud is van die koninkryk, naamlik dat daar vrede, heelheid, volkomenheid, rondheid is in die verhouding tussen God en mens en juis daarom ook tussen mense, broeders in Christus onderling. *χαρα* kom as 'n

slotsom — die blydskap en vreugde wat heers in die koninkryk van God in sy eskatologiese eindbestemming — maar wat deur die werking van die Heilige Gees nou reeds in die gemeente deurbreek en daarom voeg Paulus dan ook by: „εν πνευματι αγιω”.⁴¹

Wat is egter die materiële inhoud van die koninkryk volgens Paulus? Wie en wat behoort tot die sfeer van die koninkryk? Op hierdie vraag gee H. J. Westerink 'n suiwer antwoord.⁴² „Wat de mensen betref, is de aanwezigheid (afwezigheid) van de βασιλεια correlaat met de erkenning (ontkenning) van den Kyrios”. Volgens 1 Kor. 6 : 11 is diegene wat afgewas is (λουσσασθε) die wat geheilig is (ηγιασθητε) en die wat geregverdig is (εδικαιωθητε) in die koninkryk. Op grond hiervan konkludeer Westerink verder: „βασιλεια betekend bij Paulus: Heerschappij Gods c.q. van Christus, omvat de gedoopten en beheerscht tenslotte heel den kosmos”.⁴³

Voorlopige konklusies ten opsigte van die verhouding tussen verbond en koninkryk by Paulus besien vanuit die koninkryk sou wees:

1. *Die belofte van vrede wat deur die verbond aan die volk van God gegee word is 'n eienskap van die koninkryk. Die verbondsbeloftes word dus in die koninkryk gerealiseer.*
2. *Waar dit by die verbond hoofsaaklik gaan om God se verhouding met die mens, gaan dit in die koninkryk in sy ruimste sin om God se heerskappy oor die ganse kosmos.*

4. Enkele gedeeltes waaruit die verhouding meer direk spreek

Paulus sê weliswaar nooit met soveel woorde eksplisiet wat die verhouding tussen verbond en koninkryk is nie. Dit is ook te verstaan. Sowel die verbond as die koninkryk was die nuwe begrippe wat hy invoer nie, maar reeds van die vroegste tye af deel van die woorde-skat van die kerk. In dié tyd was daar nie onduidelikheid oor die betekenis van een van hierdie begrippe of oor die verhouding tussen die twee nie. Paulus het dus nie nodig om daaraan eksplisiet aandag te gee nie. Tog is dit duidelik dat daar vir Paulus 'n baie hegte verband tussen die verbond en die koninkryk is, en dit kom in sekere Skrifgedeeltes duidelik na vore:

4.1. 1 Korinthiërs 6 : 11

In hierdie perikoop veroordeel Paulus die onregverdiges en wys dan daarop dat hulle nooit die koninkryk sal beërf nie. In vers 10 gaan hy dan voort om die verskillende sondes op te noem wat gelowiges die koninkryk nie laat beërf nie. Na hierdie duidelike aanduiding van diegene wat nie die koninkryk gaan beërf nie (Wendland tipeer dit as 'n „Lasterkataloge”⁴⁴) verwag ons om nou die ander kant van die saak belig te sien. Paulus het gesê wie is uitgesluit uit die koninkryk, maar wie is nou ingesluit?

Inderdaad lyk dit of die volgende vers dan die verwagte teenpool aandui, want ons kry 'n drievoudige αλλα. Tog praat Paulus nie eksplisiet van die wat wel die koninkryk beërf nie, maar verwys

na die *λουσασθε*, die *ηγιασθητε* en die *εδικαιωθητε* (resp. die wat „af-gewas” is, die wat „geheilig” is en die wat „geregverdig” is).

Die meeste Skrifverklaarders is dit eens dat *λουσασθε* ’n pertinente verwysing is na die doop.⁴⁵ Nou is dit egter ook so dat Paulus die doop sien as ’n teken van die nuwe verbond. Net so is die *ηγιασθητε* en die *εδικαιωθητε* woorde wat dikwels in die kader van die nuwe verbond gebruik word.

Dit lyk dus asof Paulus hier in dieselfde asem van die koninkryk en die nuwe verbond praat. Hier kom verbond en koninkryk vir Paulus baie naby aan mekaar. Dit is vir hom nie botsende begrippe nie, maar hy lê hier ’n *band van gelykheid tussen verbond en koninkryk*.

4.2. Efesiërs 2 : 12

In die perikoop waarin hierdie vers voorkom, gaan die hoofsaak om die eenheid van die heidene en Jode in die kerk van Christus deur die genade van Christus.

Om die heidene deeglik onder die aandag te bring van die rykdom van God se genade wat hulle deelagtig geword het, word aan hulle voorgehou hoedanig hulle lewe en lewensuitsigte was voordat hulle by die Christelike kerk ingelyf is.

Die belangrikste is dat die heidene in die tyd buite Christus, (*χωρις χριστου*) was. Wat dit beteken en inhou word dan verder aangedui as die vervreemding van *πολιτεια του Ισραελ* en van die *διαθηκων της επαγγελιας*.

Wat vir ons hier, in die lyn van ons tema, van besondere belang is, is die feit dat die *πολιτεια* en *διαθηκη* so in een lyn genoem word. Eersgenoemde slaan naamlik op die burgerskap nie net van Israel as etniese volksgrootheid nie, maar op burgerskap in die koninkryk van God.⁴⁶

Die *διαθηκων της επαγγελιας* slaan op die belofte van die Messias wat die hoofinhoud van die verbondsbeloftes is by Abraham, Dawid, Sinai en die nuwe verbond wat die profete aankondig.

Waar die heidene dus uitgesluit was uit beide die kring van die verbond en die koninkryk omdat hulle *χωρις Χριστου* was, het hulle nou deel aan beide omdat hulle nou *εν Χριστω* is.

Ons kan dus sê dat *by Paulus, die deelname aan beide die verbond en die koninkryk beheers word deur die inbegrepenheid by Christus van die gelowige, hetsy Jood of heiden*.

5. Samevattende resultate: die verhouding tussen verbond en koninkryk by Paulus

- 5.1. Paulus se gebruik van die begrippe verbond en koninkryk lê in een lyn met die betekenis van die begrippe in die Ou Testament en die evangelies.
- 5.2. By Paulus kom die twee begrippe baie na aan mekaar te staan; sodanig so dat hy soms in een asem beide begrippe gebruik.
- 5.3. Paulus lê besondere klem op die lyn van die verbond wat uit-

- loop op die kerk van Jesus Christus. 'n Mens sou dus in 'n verdere studie die verhouding kerk-koninkryk kon vergelyk met die verhouding verbond-koninkryk.
- 5.4. Net soos in die Ou Testament en by die evangelies is die koninkryk die inhoud en die hoofsaaklik van die beloftes van die verbond. Die verbond strek hom uit na die koninkryk.
 - 5.5. In die finale koms van die koninkryk word al die verbondsbeloftes gerealiseer.
 - 5.6. Omdat die koninkryk reeds gekom het met die koms van Christus, is sommige van die verbondsbeloftes gerealiseer en word deur die „verbondelinge” geniet.
 - 5.7. Die verbond het hoofsaaklik te doen met die verhouding tussen God en mens — dit vorm die speerpunt van die verbond. Die koninkryk het nie net met die mens nie, maar met God se koningsheerskappy oor die ganse kosmos te doen, waarby die mens in die sentrum staan as geskape na die beeld van God.
 - 5.8. Die terrein van die koninkryk is dus ruimer as die van die verbond en ook van die kerk. Hier moet egter daarteen gewaak word dat die koninkryk nie verontpersoonlik word nie.
 - 5.9. Sowel die koninkryk as die verbond beskryf die realisering van God se heilswerk in die geskiedenis.
 - 5.10. Die heilswerk van beide verbond en koninkryk word gekwalifiseer, deur die inbegrepenheid by Christus.

6. Ten slotte

Die prediking, wat beantwoord aan sy Goddelike eis, moet nie alleen suiwere verbondsprediking wees nie, maar ook dinamiese verkondiging van die koninkryk wat naby gekom het, en aan die gemeente uitsig gee op die eskatologiese volheid van God se koningsheerskappy.

Alleen as die prediking beweeg in die kragveld van beide die pole van die verbond en koninkryk sal die kerk sy stryd teen sekularisasie kan voortsit en terselfdertyd bewaar bly van verstarring. Vanuit die regte verhouding tussen verbond en koninkryk kan sowel die „uit God” as die „tot God” in sy ruimste sin begryp word.

P. J. Buys, Odendaalsrus.

-
- 1 Institusie II X, 1. Vgl. ook Wolff, H. H.: Die Einheit des Bundes; das Verhältnis vom Alten und Neuen Testament bei Calvin. Moers, Neukirchen, 1958.
 - 2 d'Assonville, V. E.: John Knox and the institutes of Calvin. Durban, Drakensberg Press, 1968. gee 'n mooi oorsig oor die hoofmomente van Calvin se teologie. Vir Calvin se siening oor die koninkryk as hermeneutiese vertrekpunt, vergelyk Floor, L. Calvin se Hermeneutiek en sy betekenis vir ons tyd. *In: In die Skriflig*, Jrg. 4, nr. 14, p. 9 en verder.
 - 3 Vir 'n kort oriëntering oor die geskiedenis van die koninkryksgedagte in die teologie, vgl. Van der Walt, S. J.: Teologies-historiese blik op die gedagte van die koninkryk van God. *In: Die koninkryk van God*. Pot-

- chefstroom, Potchefstroom Herald, 1969, en ook Westerink, H. J.: Het koninkrijk Gods bij Paulus. Hilversum, Schipper, 1937, p. 8—42.
- 4 Id., p. 267 e.v.
 - 5 Vgl. Holwerda, B.: De betekenis van verbond en kerk voor huwelik, gezin en jeugd. Goes, Oosterbaan & Le Cointre, 1966. „Daar is bv. onenigheid over 't gebruik van het woord verbond. Sommigen zijn van oordeel, dat die term te eenzijdig, te uitsluitend gebezigd wordt; dat er te weinig gesproken wordt over het koninkrijk Gods...”
 - 6 Gepubliseer in: Gereformeed theologisch tijdschrift. Jrg. 44, 1943, p. 97 e.v. In 'n artikel oor „Het verbond der genade” in: Dogma der kerk, onder red. van Berkouwer, G. C. en Toornvliet, G. Groningen, 1949, fulmineer Ridderbos teen „De alomvattende conceptie van het verbond”, vgl. p. 290 e.v.
 - 7 Twee populêr-wetenskaplike werkies wat 'n beknopte dog waardevolle oorsig gee van die buite-Bybelse verbonde met betrekking tot die verbond soos wat dit in die Ou Testament na vore tree, is die van Van Rongen, G.: Zijn vast verbond. Goes, Oosterbaan & Le Cointre, 1966 en Wijngaards, J. Vazal en Jahwe. Baarn, Bosch & Keuning, 1965. (Lg. is van Rooms-Katolieke kant.)
 - 8 Vgl. De Vuyst, J.: „Oud en Nieuw Verbond” in de brief aan de Hebreëen, (diss.). Kampen, Kok, 1964, p. 13.
 - 9 Indeling van Quell. *διαθηκη* in: Kittel. Theological dictionary of the New Testament, dl. II. Grand Rapids, Mich., Eerdmans, 1968, 3e druk.
 - 10 Vir die verbond tussen mense, vgl. ook De Vuyst: a.w., p. 25. „Zo is een berit dus allereerst een plechtig aangegane en onder goddelijke sancties staande verhouding, die zich door haar bijzondere hechtheid en duurzaamheid van andere verhoudingen onderscheidt”. Quell, a. art. onderskei ook 'n verbond wat in digterlike of metaforiese sin deur God of die mens, met diere of dinge aangegaan word. Vgl. p. 109, voetnoot 23.
 - 11 De Vuyst: a.w., p. 32 gee in verband hiermee talle voorbeelde.
 - 12 Vir 'n beknopte oorsig oor die aard van die vasalverbond, vgl. Wijngaards: a.w., p. 9—29.
 - 13 Vgl. Van Rongen: a.w., p. 108—117.
 - 14 A. art., p. 97, stelling 1.
 - 15 Vgl. Quell: a. art., p. 121.
 - 16 Ridderbos, H. N.: De komst van het koninkrijk. Kampen, Kok, 1950, p. 24—25. Du Toit, S.: Die koninkryk van God in die O.T. in: Die koninkryk van God, p. 11 e.v. Bright, J.: The kingdom of God. New York, Abingdon Press, c1953, p. 18 e.v. Von Rad: *Βασιλευς* in: Kittel: a.w., dl. I, p. 568. Bruce, F. F. The New Testament development of Old Testament themes. Grand Rapids, Mich., Eerdmans, c1968, p. 22 e.v. en ook Vriezen, Th. C.: Hoofdlinjen der theologie van het Oude Testament; 3e druk. Wageningen, Veenman, 1966, p. 465 e.v.
 - 17 Ridderbos, H. N.: De komst van het koninkrijk. Kampen, Kok, 1950, p. 25. Hierby moet onthou word dat God se koningsheerskappy volgens die O.T. veel wyer strek as die draagwydte van die woord malkut.
 - 18 Vgl. bv. Jer. 33 : 20—21 en 25—26, en die hele hoofstuk 31 waar aan die begin van die hoofstuk gesprek word van die heropbou van Israel — in eskatologiese sin. Vs. 4: „Ek sal jou weer bou en jy sal versier word o jonkvrou van Israel...”, vs. 7: „...Jubel oor Jakob van vreugde,

18 In die Skriflig

- en juig oor die hoof van die nasies; laat dit hoor, sing lof en sê: o HERE, verlos u volk, die oorblyfsel van Israel". Al hierdie ryke beloftes word dan juis fundeer in die nuwe verbond, verse 31—33.
- 20 Aangehaal deur De Vuyst: a.w., p. 56.
- 21 Behm: *διαθηκη in*: Kittel, *Theological dictionary of the New Testament*, dl. II, p. 133. Vgl. ook Ridderbos, H. N.: *De komst van het koninkrijk*, p. 181 en verder oor die nagmaal. Vgl. ook Snyman, W. J.: *Openbaringsgeskiedenis Nuwe Testament. Die vier evangelies. Potchefstroom, Pro Rege, 1967*, p. 106. „By die instelling van die nagmaal, is die sentrale tema in die openbaringsgeskiedenis: Die koninkryk van God”.
- 22 Behm, p. 134.
- 23 Vgl. voetnoot 14.
- 24 Ridderbos, H. N.: *De komst van het koninkrijk*, p. 178.
- 25 Indeling van Van der Walt, T.: *Die voleinding van die koninkryk in: Die koninkryk van God*, p. 99.
- 26 Ridderbos, H. N. sê hiervan: „Daarom is de idee van de komst van het koninkrijk voor alles: die van de koninklijke zelfhandhaving Gods, van de realisering van zijn rijk, van zijn komen tot de wereld om Zich in zijn koninklijke majesteit, koninklijke kracht en koninklijke recht te openbaren”. *De komst van het koninkrijk*, p. 36.
- 27 Vgl. *De komst van het koninkrijk*, p. 37 en a. art., p. 116 en verder.
- 28 Vgl. bv. Delling, G. von: *Das Abendmahlsgehehen nach Paulus in: Kerygma und Dogma*, Jrg. 10, 1964, p. 61 en verder, en ook Behm, a. art., p. 130.
- 29 Ridderbos stel dit mooi: „...hij zoekt de verbindingen te leggen tussen het oude en het nieuwe, hij zoekt heel de wondere weg van de geschiedenis des heils in een blik te oversien”. *Het verbond der genade in: Berkhouwer, G. C. en Toornvliet, G.: Het dogma der kerk. Groningen, Haan 1949*, p. 305. Vgl. ook Ridderbos. *Paulus, ontwerp van zijn theologie. Kampen, Kok, 1971*, p. 371, e.v.
- 30 Vgl. die sterk ontkenning wat Paulus deurgaans gebruik op vrae soos: „Het God dan ontrou geword?”, of „Is daar dan onreg by God?”, ens. Bv. Rom. 11 : 1, „Het God miskien sy volk verstoot”, dan volg onmiddellik: *ρη γενοσο* wat die aantyging ten sterkste verwerp.
- 31 Dit beteken egter nie dat Paulus die „saad van Abraham” vergeestelik nie. Vgl. hieroor verder Coetzee, J. C.: *Volk en Godsvolk in die Nuwe Testament. Potchefstroom, Pro Rege, 1965*, p. 172 en verder.
- 32 2 Kor. 3 : 6. Vgl. hiervoor Van Unnik, W. C.: *With unveiled face in: Novum Testamentum*, bd. 6, p. 153.
- 33 Ridderbos, H. N.: *Paulus, ontwerp van zijn theologie. Kampen, Kok, 1971*, p. 374 en verder.
- 34 Ridderbos, H. N.: *Paulus...*, p. 45 en verder. 'n Leemte in hierdie andersins voortreflike werk van Ridderbos is dat hy nie eksplisiet aandag gee aan Paulus se prediking aangaande die koninkryk nie, maar dit alleen so in die verbygaan aanraak. Vgl. ook Westerink, H. J.: a. art., p. 45 en verder.
- 35 Die betekenis van „die koninkryk van God, as die sentrum van die wêreld-geskiedenis” vir 'n Skriftuurlike geskiedenisbeskouing word deur Berkhof aangedui. Met betrekking tot die koninkryk by Paulus, meen hy 'n „nawerwartung” te bespeur. Vgl. Berkhof, H.: *Christus de zin der ge-*

- schiedenis. Nijkerk, Callenbach, 1966, p. 74.
- 36 So ook by Floor, L. en Snyman, W. J.: Die koninkryk van God in die Nuwe Testament *in*: Die koninkryk van God, p. 50 en verder.
- 37 Schmidt, K. L.: βασιλεια *in*: Theological dictionary of the New Testament, p. 583, voetnoot 76.
- 38 So bv. by Bruce, F. F.: The Epistle of Paul to the Romans. London, Tyndale Press, 1966. 3e druk, p. 252.
- 39 Vgl. die *καί* wat hierdie vers aan die voorafgaande gedagtegang verbind.
- 40 Heelwat kommentare wil hier slegs 'n horisontaal-etiese strekking onderskei, bv. Wuest, K. S.: Romans in the Greek N.T. Grand Rapids, Mich., Eerdmans, c1955, p. 238, en Westerink: a.w., p. 54 en verder. Daarteenoor egter word beide onderskei deur Ridderbos, H. N.: Aan de Romeinen. Kampen, Kok, 1959, p. 313 en Jager, H. J.: Enige opmerkingen over die brief aan de Romeinen; college dictaat, s.j. en Althaus, P.: Der Brief an die Römer. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1966, p. 143.
- 41 So ook by Bruce: op. cit.
- 42 A.w., p. 102.
- 43 Id., p. 104.
- 44 Wendland, H. D.: Die Briefe an die Korinther. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1968, p. 49.
- 45 Id., Ridderbos, H. N.: Paulus..., p. 443 en verder; Westerink: a.w., p. 268; Grosheide, F. W.: De eerste brief aan de kerk te Korinthe. Kampen, Kok, 1957, p. 164 en verder; anders egter by Morris, L.: The first epistle of Paul to the Corinthians. London, Tyndale Press, 1968, p. 98 en verder.
- 46 So by Strathmann: πολιτεια *in*: Theological dictionary of the New Testament, dl. 6, p. 535. Greydanus, S.: De brieven van de apostel Paulus aan de Efeziërs en de Filippenzen. Kampen, Kok, 1962. Conzelmann, H.: Der Brief an die Epheser. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1970, p. 68. Grosheide, F. W.: De brief van Paulus aan de Efeziërs. Kampen, Kok, 1960, p. 42.